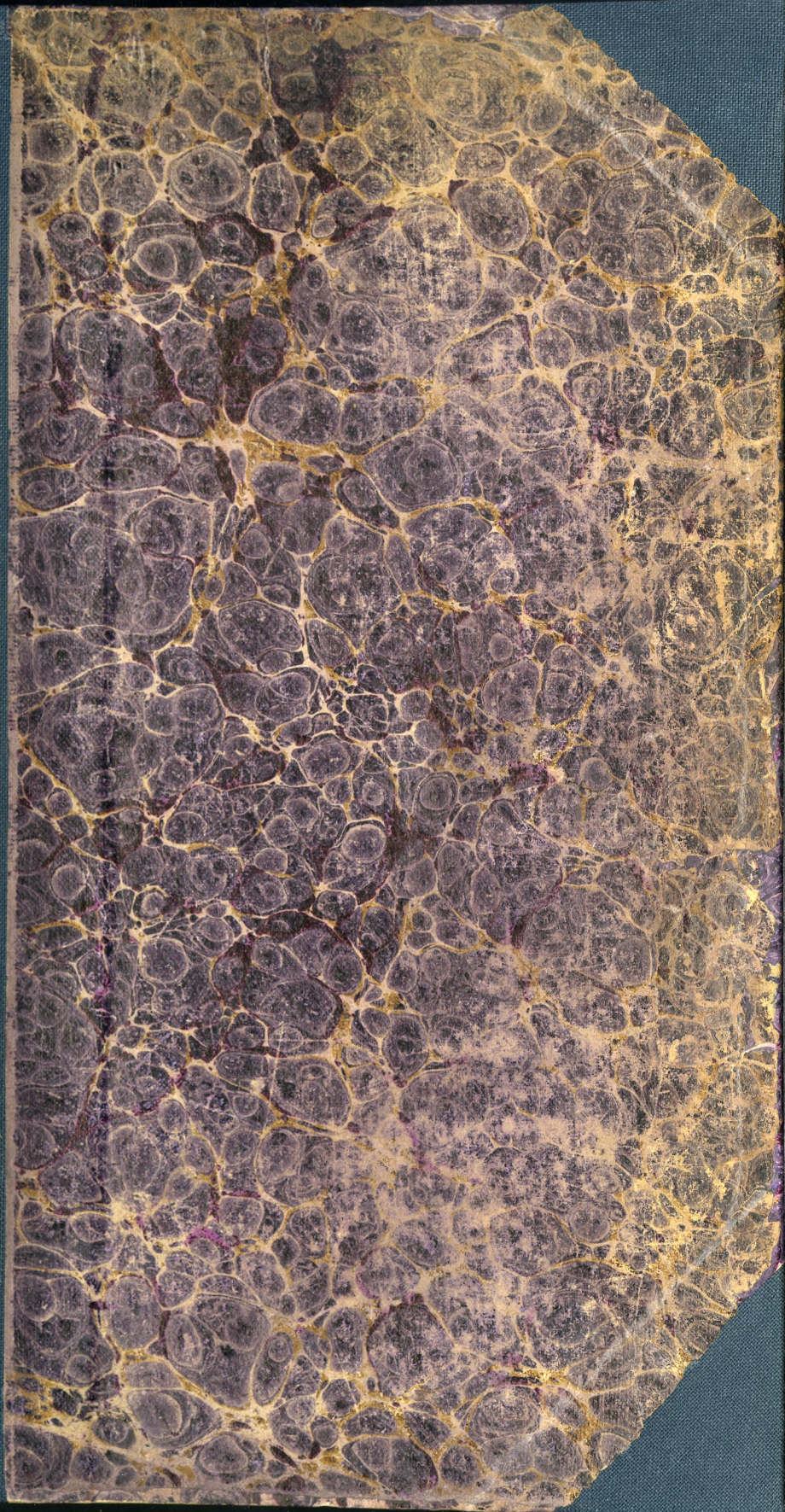

Politikai
röpiratok

197

197
1831

A MAGYARORSZÁGI

TANÍTÓ SZERZETESRENDEK FŐNÖKEINEK

ÉSZREVÉTELEI ÉS ÓHAI

A KÖZÉPTANODAI TÖRVÉNYJAVASLAT AZON SZAKASZAIT ILLETŐLEG,

MELYEK ÖKET KÖZELEBBRŐL ÉRINTIK.

6.

BUDAPEST.

A „HUNYADI MÁTYÁS” INTÉZET NYOMÁSA.

1882.

53720566035

DE BALLAGI GÉZA.

A magyarországi tanító-rendek főnökei a nmlt. magy. kir. vallás- és közoktatásügyi minister ur által legujabban összeállított és a képviselőház asztalára letett törvényjavaslatot figyelemmel olvasván, örömmel tapasztalák, hogy abban a mult évi tvjavaslat rájuk vonatkozó legsérelmesebb pontja (24. §.) be nem vétetett, a miért is a nmlt. minister urnak őszinte szívből hálát szavaznak; mindamellett kénytelenek megvallani, hogy a legujabb tvjavaslatban is akadtak oly kifejezések-, elvek- és intézkedésekre, melyeket a tanító-rendek főnökei ily alakban részint elfogadhatónak nem tartanak, részint észrevétel nélkül nem hagyhatnak, ugymint melyeket egyrészről a helyes nevelés és oktatás elveivel, másrészről akár a kath. hitfelekezet, akár a tanító szerzetesrendek külön jogaival és életföltételeivel kiegyeztetni nem bírnak.

Ezeket a rájuk vonatkozó javaslatok- s óhajokkal együtt egyszerű szavakba foglalva, a t. képviselőház közoktatási bizottságának és az országos törvényhozó testületnek figyelmébe ajánlani, hazafiui kötelességöknek tartották.

E mellett kijelentik, hogy a középtanodai tvjavaslatot, vagy helyesebben szólva, magát a törvényt szükségesnek, és ha helyes alapokon építtetik, az országra nézve áldásnak tekintik; mert belátják, hogy csak ily törvény által hozható be az országos tanintézetekbe egyöntetűség, a nevelés- és oktatásba helyes rendszer és érhető el az óhajtott eredmény. A tanácskozó rendfőnökök végre azt hiszik, hogy nem fognak helytelenül cselekedni, ha jelen nyilatkozatukat „Módosítások“ és „Indokolások“ alakjába öltöztetik, mi által észrevételeiket szorosabban fűzhetik a törvényjavaslat szakaszaihoz.

A törvényjavaslat czime.

A tvjavaslat czimét *egyoldalúnak* tartjuk, vajha ezen egyoldalúság ne jellemezné magát a tvjavaslatot is!

A czim ugyanis csak az „oktatást“ jelzi, a nevelést nem említi, s a tvjavaslat e tekintetben meg is felel czimének, pedig mi azt hisszük, hogy a középtanodákban egyedül csak a *közoktatásról* szólni és intézkedni, egyoldalú eljárás; mert alig vonható kétségbe, hogy leginkább a középtanodák azon intézetek, melyek a jellemképzésre a leg-hathatósabb befolyást gyakorolják, ugymint melyekben a hazai ifjuság a testi és lelki fejlődés éveit tölti, elsajátítván nemcsak a neki nyújtott tudományos tápanyagot, hanem a hit és erkölcsiség elveit is, melyek magával a tananyaggal a legbensőbb viszonyban állanak. A törvényjavaslat e két különböző és mégis mélyen összeforrt elemet nem méltatja *egyenlő figyelemre*, hanem, midőn az oktatással talán kelle-ténél nagyobb töprenkedéssel vesződik, a nevelést alig hogy megemlíti.

Ezen egyoldalúság annál komolyabb figyelemre méltó, mert maga a törvényjavaslat is a „közös“ iskolák alapján épült.

A tanácskozó rendfőnökök e helyt nem terjeszkedhetnek ki a „közös iskolák“ természetére és általán *senkit ki nem elégtőlő* eredményére, annál szorosb kötelességöknek tartják a nagytekintetű bizottság figyelmét a főnebb jelzett egyoldalúságra irányítani, mert bizonyos, hogy a hazai ifjuság erkölcsös, következetes elveken alapuló neveltetését a közös iskoláknak ép oly kevésbé szabad elhanyagolniok, mint a legszigorúbb értelemben vett hitfelekezeti tan- és nevelő intézeteknek.

Ezen igazságot hirdette a törvényjavaslat czime, mely tehát így módosíthatnák:

Módosítás: *Törvényjavaslat a gymnasiumi és reáliskolai oktatás- és nevelésről.*

A tvjavaslat 2-ik §-ában először találkozunk a *szerzetesrendek által ellátott iskolákkal*, de oly alakban és szövegezésben, a mely a tanácskozó rendfőnököket méltán ag-

gasztja, amennyiben e szövegből ki nem vehető, miły jellegűeknek tartja és hirdeti a tvjavaslat a szerzetesek által ellátott iskolákat, és azon alapokat, melyek a zárdák és iskolák föntartására szolgálnak; azért az eredeti szöveg helyet a következőt ajánlják:

Módosítás: 2. §. Mindazon középiskolák, melyek jelenleg a tanító szerzetesrendek által láttatnak el, katolikus jellegök föntartásával, ezentúl is a vallás- és közoktatásügyi miniszter közvetlen vezetése alatt állanak, és a jelen törvény II. III. IV. V. fejezetében foglalt határozatok, (amennyiben a törvényben kivétel nem tétetik), rájuk nézve is érvényesek.

Ugyanez áll más középtanodákról is, melyek eddig a vallás- és közoktatásügyi miniszter közvetlen vezetése alatt állottak.

Indokolás.

E módosítást szükségesnek látjuk a szerzetesek által ellátott gymnasiumok katolikus jellegének biztosítására annál inkább, mert ez alkalommal először tétetik országos törvényben emlékezés a szerzetesek által ellátott iskolákról, mióta az alapok természete körül a nyugtalanító vita keletkezett.

A szerzetes testületek kezében létező tanintézetek és vagyonnak katolikus jellege körül azonban kétség nem foroghat fenn.

A tanító szerzetesrendek magok „κατ' ἐξοχήν” katolikusok; ugyanezt állíthatjuk az alapítványokról is, melyek eltartásukra szolgálnak.

Ezekről a jelen törvényjavaslat azt mondja, hogy királyi adományok, melyek fejében a tanintézeteket ellátni tartozunk.

Ezen állítás nem egészen helyes, amennyiben a szerzetesrendek alapítványai eredetileg nem is mind királyi adományokból keletkeztek, s kezdetben csakis a kath. val-

lás és egyház terjesztésére és a kath. cultus föntartására adományoztattak.

Ezen jellegöket az alapítványok nem veszthették el József császár föloszlató patense folytán, mely Magyarországon törvény erejével soha sem bírt; még kevésbbé veszthették el azt I. Ferencz király igazságosb eljárása által, ki az eltörölt szerzeteket ismét visszaállította és régi jogszerű birtokaikat is visszaadta, és pedig azért 1-ször, *hogy egyházaikban az isteni tiszteletet föntartsák s a katolikus népnek vallás-erkölcsi szükségzeit kielégítsék*; azonfelül 2-or néhány gymnasiumot ellássonak, ezt pedig a visszaállító oklevélben így indokolja: „*Quia religiosae iuventutis educationi providere volumus*“.

Minthogy tehát a szerzetesek által föntartott gymnasiumok katolikus jellege körül kétség nem foroghat fönn, az itt javasolt szöveg jogosultabb, mint a törvényjavaslaté, mely nemcsak a szerzetes családokra, hanem általában minden hű kath. kebelre nyugtalanítólag hat.

Előttünk a tanulmányi alap természete sem kétséges; ha mégis kétségbe vonatott, joggal kérdezhetjük, mikép történhetett az, *hogy a napnál világosabb igazságot is kétségbe vonhatják?* E kérdésre alig adhatunk más feleletet, mint azt, hogy a katolikus alapok jellege egyedül azért homályosult el, mert azoknak kezelése a politikai kormány kezében maradt. Ekkor kapták a „közalapítványok“ nem jogosult nevezetét, s vonták magukra a nem-katolikus honpolgárok szemét; mi soha sem történhetett volna meg akkor, ha a vallási villongások után, a kiegyezkedés óráján, az „*uti possidetis*“ szavak értelmében nemcsak a protestans, hanem a katolikus fél is a maga örökségét közvetlen kezelése alá veszi.

De a katolikus egyház Magyarországon az apostoli király legfőbb kegyurasága alatt állott, s a katolikus alapítványok a magy. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszernek, mint a legfőbb kegyúr különösen megbízott közegének kezében maradtak.

Akkor az állam katolikus államnak vallotta magát, és a kath. vallást uralkodó vallásnak nevezték, az alapok

kezelésébe az „*egyházi bizottság*“ (commissio ecclesiastica) befolyt; ennek feje Magyarország herceg-primása vala, tagjai közt 2 püspök ült, ennyi óvintézkedés mellett mégis föltámadhatott a köd, és az alapok jellege kétségbe vonatott; mennyivel inkább történhetik az ma, midőn az állam letevé katolikus jellegét, és a magyar kir. vallás- és közoktatási minister úr is *interconfessionalisnak* vallja magát?

Ily viszonyok között a veszély csak növekszik!

E veszélyt bővebben festeni és részletezni nem ide tartozik; elég nekünk a boldogemlékü primások, Pázmány és Szelepcsényi által kath. egyházi czélokra tett alapítványoknak sorsára gondolnunk!

Módosítás: *A 3. §. utolsó kifejezéséhez ezen szavak csatolandók:*

kivételnek e szabály alól azon magán-természetű intézetek, melyek p. növendékpapok számára szerveztetnek, ezek bármely osztálylyal kezdhetők meg.

Indokolás:

Egyik-másik papnöveldében vagy zárdában, mint például Pannonhalmán is, fönnáll, és pedig a rend visszaállítása óta a két felső gymnasiumi osztály, mely a hajdani bölcsészeti 2 osztályból keletkezett.

Ezen osztályok magán-természetűek; bennök képesített tanárok működnek ugyan, kik érvényes évi bizonyítványokat állítanak ki, de érettségi vizsgálatokat nem tarthatnak.

Ezen osztályok föllállítását és föntartását a szerzet szükségesnek látta, midőn a gymnasiumi oktatásra vállalkozott, mert gyorsan meggyőződött, hogy a tanári pályára kiválasztott ifjakat nem lehet elég korán határozott irányban vezetni; azért még akkor is föntartotta magán-intézetét, midőn a bölcsészeti-hallgató növendékek Győrött voltak és a nyilvános intézetbe járhattak volna; annál inkább föntartja azt ma, midőn az összes növendékek Pannonhalmára szállítottak.

Az összpontosítás lehetségessé tette *a tanárképezdének*

életbe léptetését, mert a theologiai tanfolyammal párhuzamosan haladhat, és pedig a gymnasiumra képesített szaktanárok vezetése mellett, a képezdei tanfolyam is, a tanárjelöltek a gymnasiális osztályokban a rendes tanár ellenőrzése mellett előadásokat tarthatnak, és így magokat gyakorlatilag is tökéletesíthetik.

Végre az öszpontosítást előnyösnek kell jelezni azon szempontból is, hogy a tanárképző testületben az összes gymnasiális és theologiai szakok képviselve lévén, az intézet a maga nemében bizonyos kerekdedséget kap, melyet azon körülmény csak fokoz, hogy a tanárok és tanítványok egy tető alatt laknak, és minden idővesztéség nélkül érintkezhetnek.

Mindez előnyök oly nyomatékosak, hogy az intézetet, úgy a mint jelenleg áll, ha még nem állana, miattuk föl kellene állítani.

Módosítás: *A 4. §-ban p. alatt a szépirás is, mint rendes tantárgy említettik. Ennek törlése indítványoztatik.*

Indokolás :

Az elemi iskolák jelenlegi berendezése és tartama mellett joggal föltehetjük, hogy a gymnasiumba fölvelt ifjak szépen irnak ; ha egyik-másik e tekintetben elmaradt volna, tanuljon rendkívüli órákban írni ; ezek miatt az egész osztályt írás-tanulásra szorítani, nem mondható indokolt intézkedésnek.

Módosítás: *A 11. §-t ekképen óhajtanók módosítani: „A hit- és erkölccstan tanítása iránt külön, minden felekezethez tartozó tanulókat illetőleg, az illető egyházi hatóság intézkedik.*

A tanítás a ministernek bejelentett egyén által az állami intézetekben az intézet helyiségében, a felekezetiekben csak azon esetre itt, ha az intézet főntartói megengedik, különben az illető egyház helyben levő valamely nyilvános tanintézetében eszközöltessék, csak rendkívüli esetekben és a minister engedélyével történhetik máshol.“

Indokolás :

A hittan tanítása mindenesetre kényes természetű dolog, s nem tehető föl, hogy valaki bizonyos, például katolikus jellegű tanintézetet alapítson és mellette megengedje, hogy abban nem-katolikus elvek és állítások terjesztessenek! Szóval föltehető, hogy az ellentétes tanok hirdetése az alapító szándékával, tehát a föntartónak jogával és kötelességével ellenkezik, azért nem kényszeríthető, hogy intézetét más hitfelekezetű hittanárok számára is megnyissa.

Quod uni aequum, alteri iustum!

Továbbá nem látszik az igazsággal kiegyeztethetőnek, hogy a (interconfessionalis) hitfelekezet nélküli minister úr a különben törvényileg elismert hitfelekezet egyházi hatósága által föllállított tantervnek bírójául ismertessék el. A hittanárnak helybenhagyatása is legfőlebb politikai szempontból és azon intézetekben helyeselhető, hol a hittanárt az állam fizeti.

Módosítás: *A 4-ik és 22-ik §§-okban ellenmondás látszik, mely kijavítandó.*

A 4. §-ban a rajzolás a rendes tantárgyak közt soroltatik fel még a *gymnasumban* is, — a 22. §-ban pedig a rajztanár a gymnasiumi rendes tanárok közt nem említetik.

Pedig a logika azt kívánja, hogy ha a tantárgy rendesnek ismertetik el, annak tanára is szabály szerint rendesnek fogadtassék el, föltéve, hogy különben a rendes tanárok számára föllállított föltételeknek pontosan megfelelt.

Módosítás: *A 25. §-ban a második „csak“ szócska helyett tétessék „kiváló tekintettel.“*

Indokolás :

A „csak“ szócska tulságos megszorítást tartalmaz, melyből azt következtethetni, hogy a „csak“ saját szakmájára ki-nevezett tanár más tantárgyat nem is taníthat; pedig előre látható, hogy előáll a szükség, midőn más, saját szakával nem is rokon tantárgy előadásával is megbizandó lesz, mi bizonyos körülmények közt megengedhető, mert a törvény

maga is fölteszi (l. 62. 63. §§.) és a tanárképesítő vizsgálat tervezete szerint meg is kívánja, hogy a gymnasiumi tanár oly általános képzettséggel bírjon, miszerint *legtöbb gymnasialis tantárgyban legalább oly mértékben tájékozott legyen, a minőt a gymnasiumok czélja követel.*

Módosítás: *Ugyanezen §. 3 ik kikezdésében e szó: rendes, tollhibának látszik; mindenesetre fölösleges és hibába ejthet. E helyt ugyanis a törvényjavaslat vizsgálat alól fölmentést szavaz azon tanárok számára, kik a törvény hatályba lépte előtt 5 évig képesítő oklevél nélkül tanítottak; ezeket szabály szerint legalább nem mindenütt nevezik és tartják rendes tanároknak; nehogy tehát a „rendes” szó a törvénynek kedvező intézkedését tulságos korlátok közé szorítsa, hagyassék ki, annál inkább, mert a következő szavak ugyanis megszorítólag hatnak, t. i., ha elüljáróságuk bizonyítása szerint hivatásuknak a képzettség tekintetében is kellően megfeleltek.*

A 26. §. 2-ik kikezdéséhez következő szöveg csatol-
tatása kéretik:

Módosítás: *„A szerzetesrendeknek kivételesen megengedtetik, hogy növendékeiknek gyakorlati kiképzetése végett az 58. §. értelmében a 4 alsó osztályban nem-okleveles, de theológiát végzett rendtagokat is alkalmazhassanak.”*

Az indokolás az 58 §-hoz csatolt adatokbau foglaltatik.

Módosítás: *A 28. §. szövegét ilyformán óhajtanók módosíttatni:*

„A tanórák heti száma a tanulókra nézve a kötelezett tantárgyakból a testgyakorlattal együtt az alsó négy osztályban legfőlebb 26, a felső négy osztályban legfőlebb 28 lehet.”

A 29. § -t pedig így: A testgyakorlat minden intézetben akkép szervezendő, hogy mindegyik növendék hctenként 2-szer legalább egy

órátig részesüljön korához és testi erejéhez mért gyakorlatban.

Az V. osztálytól kezdve különös gond fordítandó a katonai gyalogsági gyakorlatokra.

E testgyakorlat alól csak az erre testileg nem alkalmas tanulók mentetnek föl orvosi vélemény alapján.

Indokolás a 28. és 29. §§-ra nézve:

A heti tanórák számát az alsó osztályokban akkép véljük korlátozandónak, hogy a szünidőn túl fönmaradt *négy egész nap mindegyikére 5 óránál*, a fél napokra az alsóbb osztályokban 3—3 óránál több ne essék.

A felsőbb osztályokban e fél napokra 4 óra is róható.

Ezen óraszámot túlhaladni semmi szín alatt sem tanácsos; mert a gyengébb korban, a fejlődés éveiben a hosszú ülés ép oly ártalmasan hat a testre, mint a figyelem túlságos feszítése és fárasztása a lélekre.

De a paedagogiai elv azonfelül megkívánja, hogy az *iskolai tanítást a házi tanulás* egészítse ki. A házi tanulás célja az *emlékezet segélyzése és fejlesztése, az iskolai előadás után fönmaradt hézagok pótlása s az önálló munkához való szoktatás.* Az emlékezet fejlesztése nem utolsó kötelesség; ennek pedig határozott szabályok szerint kell történnie, melyek közt az *emlékezés* nem utolsó helyet foglal el. *Hibás elv, nézetünk szerint az, melynek értelmében a fiúnak az előadás alatt kellene mindent elsajátítani!* Erre talán egyik-másik tanítvány képes, de általán és nagyobb részben nem. Az ifjak legnagyobb része a tankönyvre szorul, *és a tankönyv valóban azért van!* Ebben mindig föltalálja a tanuló az elsajátított dolgot és pedig ugyanazon szavakba öltöztetve, ugyanazon laphoz és képhez tűzve, és mindez a visszaemlékezést könnyíti, erősíti, biztosítja. De ha áll, hogy a házi utó-munkát és előkészülést nélkülözni nem lehet, akkor időről is kell gondoskodni, melyben e munka végrehajtható legyen. Azaz: a házi munkára legalább is annyi szabad időt kell engedni a tanulóknak, a mennyit az iskolában töltenek.

E mellett nem lehet szem elől tévesztetni, hogy a ta-

nuló ifjak a családi körben és az élet egyéb jogosult körülményei közt oly teendőkkal találkoznak, melyek sokszor jelentékeny idő-áldozattal járnak, s mégis elkerülhetlenek. Mindez követeli, hogy az iskolai idő tulságos óraszámra ne terjedjen.

A testgyakorlatok, bármily hasznosaknak látszanak is, nincsenek minden veszély nélkül, azért méltányosnak láttuk az órák számát korlátozni, mi különösen a téli testgyakorlatokra vonatkozik, a melyek zárt helyiségben s nem a legtisztább légkörben történnek s azért kevésbbé egészségesek, főkép a zord időjárás alkalmával, mikor az erőltetett mozgás után a szabadba kerülő ifjú sereg könnyen meghűlhet.

A *fegyverrel való gyakorlatot, s célbalövést* határozottan rosszaljuk!

Majd megkéri a haza e tekintetben is az áldozatot azoktól, *a kiket a sors ér!*

De tudjuk, hogy erre minden *felelős ifjú* sem alkalmas; annál kevésbbé a gymnasialis ifjuság, mely ítéletünk szerint általában véve *nem szorítható oly dolgokra*, melyek jelen hivatásával semmi összefüggésben sincsenek.

A célba-lövés nem is oly valami lényeges dolog, a melyet a katona-ujoncznak *azonnal* tudnia kellene; nem is oly nehéz föladat, a melyet annak idején gyorsan meg nem tanulhatna.

A mily kevés a fegyverben való gyakorlásnak praktikus haszna a gymnasialis ifjuságra nézve, ép oly sok és nagy a kár, a mely abból keletkezik, minthogy az iskolai ifjuságot *valóban eltérő körbe* vonja, s idegen erőkre bizza, melyek sokszor a legrosszabb befolyással vannak az ifjak erkölcsi állapotára.

A szerzetes-tanárok e téren a tanítványokat nem vezethetnék; idegen tanítókra pedig bizni annál kevésbbé akaratják, minél bővebb tapasztalással bírnak arra nézve, hogy a testgyakorlatokra és egyéb szakokra meghívott egyének az ifjusággal szemközt *nem őrzik meg mindig azon határt, melyet az iskolai fegyelem és az ifjú szív irányában köteles tisztelet és illem parancsolnak!*

A célba-lövés és fegyverben való gyakorlatok helyett

a tanácskozó rendfőnökök a hit- és erkölcsstan nagyobb-mérvű tárgyaltatását hangsúlyozzák, és forrón óhajtják, hogy a hittan tanítására a gymnasium minden osztályában legalább két-két óra fordíttassék.

Ezt az egybegyűlt rendfőnökök annál inkább szükségesnek látják; mert mint sajnosan tapasztalható, a családokban már ritka gyermek nyer vallásos házi nevelést, az elemi közös vagy állami iskolák pedig e tekintetben naponkiut több kívánni valót tüntetnek föl. Megbocsáthatlan bűn — a jövő nemzedék erkölcsi alapjának aláásására elkövetve — hogy épen azon életkorban, midőn a serdülő ifjuság a világgal inkább-inkább érintkezésbe lép (és hogy ez mennyire csábító, rontó, naponkiut látjuk), midőn szenvedélyei mindinkább fejlődnek, erősödnek; megkevesbítettik azon tényező üdvös-hatású befolyása, a melyből egyedül merítheti az erőt, a növekvő szenvedélyek leküzdésére.

Módosítás: *A 30. §-hoz módosításként ajánltatik:*

„A gymnasium vagy reáliskola egy-egy osztályában 60 tanulónál több rendszerint nem lehet.

A hol a tanulók létszáma három egymás után következő évben jóval meghaladja a hatvanat, ott a minister párhuzamos osztályok föllállítása, és a tanerőknek a 24. és 27. §§ oknak megfelelő szaporításáról fog gondoskodni. A szerzetesrendek, miután alapítványaik, vagy szerződéseik értelmében csak bizonyos, meghatározott számú tanerők alkalmazása iránt vállaltak és vállalhattak magukra kötelezettséget, ily párhuzamos osztályok föllállítására nem kötelezhetők ott, hol erre újabb alapítványok nem tétetnek.

Indokolás:

A tanító rendek főnökei meg vannak győződve, hogy a 60 szám egy osztályban nem valami tulságos, úgyis, kivált az első osztályban számosan szoktak vagy visszalépni, vagy

viSSzautasíttatni; s ha csak ötvenen vétetnének föl az első osztályba, ezeknek száma, mire a gymnasiumi tanfolyamon végig jutnak, nagyon is összezsugorodnék.

A párhuzamos osztályok tagadhatatlanul nagy előnyvel bírnak azon esetben, midőn a tanulók száma túlságosan felszaporodik, *de ezen eszköz költséges, és nem minden viszonyok közt alkalmazható.*

A vallás- és közoktatási minister úr bizonyára nagy jövedelmi források fölött rendelkezik; de mindenre még sem képes; mert ha képes volna, akkor könnyen gondoskodhatnék ő maga országszerte a szükséges párhuzamos osztályról, vagy elégséges számú gymnasiumokról.

De a minister úr nagyon jól érzi, hogy valamint a tanulmányi alap, úgy az országos alapok sem kimeríthetlenek s hogy bizonyos pontnál beáll a lehetetlenség, mely előtt a legjobb akarat meghajolni kénytelen!

A minister úr törvényjavaslata mégis egyszerűen azt követeli, hogy „*a szerzetesrendek által fönlartott intézetekben az illető rend köteles — a párhuzamos osztályokról gondoskodni*“.

E szó „gondoskodni“ nem fejezi ki elég világosan a köteleesség természetét: mert annyit is jelenthet, hogy az illető rend a minister úrnak bejelenti, miszerint N. gymnasiumnál beállott a szükség a parallel osztályok felállítására, és ezekre nézve vele további egyezkedésbe bocsátkozik; de annyit is jelenthet, hogy a párhuzamos osztályokat maga a rend tartozik fölláttatni és eltartani.

Már ha a jelen törvényjavaslat ez utóbbi értelemben szól és intézkedik, túllő az alapítványok és kétoldalú szerződések célján, és azon meggyőződést látszik osztani, mintha a szerzetesrendek törzsvagyonyából minden kikerülhetne, s a rájuk rótt országos teher végnélkül s egyoldalúlag szaporíttathatnék, és a rendek köteleességében állana, a terheket ellenmondás nélkül elvállalni.

Ily meggyőződés azonban minden pontjában alaptalan s azért intézkedéseiben sem lehet jogosult és igazságos.

A szerzetesrendek Magyarországon számos gymna-

siumot látnak el. Ezeknek száma és terjedelme azon birtokokhoz vagy alapítványhoz szabott, mely az illető szerzeteknek átadatott. E tekintetben itt-ott majdnem az apróságig terjeszkedik a jövedelem és az esetleges kiadások összeegyeztetése és határozottan kimondatik, hogy e „*czímen az illető szerzetre több terhet róni nem szabad!*“

De ez csakugyan és pedig nem csekély mértékben megtörténék, ha a párhuzamos osztályok elve a tanító szerzetesrendek irányában is kötelező törvénynyé emeltetnék, mert hiszen ha a népesebb gymnasiumoknál csak két osztályra nézve merülne fel ezen törvény alkalmazásának szüksége, az összes gymnasiumokban könnyen kikerülne a 8 vagy 16 osztály; *mely egy, vagy két új intézettel egyenértékű*; már pedig ha áll, hogy az egyes szerzeteket a régi alapítványok föntartása mellett új tanintézetekkel terhelni nem szabad, önkényt következik, hogy a párhuzamos osztályok felállítására sem kötelezhetők, annál kevésbbé, mert e pont nem is egyedül a pénzkérdéssel érintkezik. Igaz, hogy a pénz a nervus rerum gerendarum és a párhuzamos osztályok nem csekély kiadásokat okoznának, mert legtöbb esetben a gymnasiumokat és székházakat ki kellene bővíteni, és annyiaval több rendtag eltartásáról gondoskodni; de a főbaj éppen azon körülményben van, hogy a párhuzamos osztályok elve a szerzetesrendekre időszerint hullámozó s változó terhet róna, melyet előre meghatározni majdnem lehetetlenség. „*A hol a tanulók létszáma három egymásután következő évben meghaladja az ötvenet, párhuzamos osztályok állítandók föl,*“ mondja a törvényjavaslat. De az csak világos, hogy 3 év folyama alatt annyi új rendtagot elővarázsolni nem lehet; mert az illető testületek a főnálló szükségek értelmében és alapítvány ereje szerint egészítik ki a rendtagok számát. Egy-egy rendtag kiképeztetése 5 esetleg 7 évre terjed. — De tekintsük a dolgot megfordítva, föltéve ugyanis, hogy a párhuzamos osztályok szükségének megfelelő rendtagokat egyik vagy másik szerzetesrend mégis előállította, de az alatt az ifjuság hullámozása például a reál- vagy más iskolák felé fordult, a gymnasiumnál pedig a párhuzamos iskolák szüksége eltűnt, akkor a rendtagok fölös száma, mint

nem csekély hátrány mutatkozik szellemi és anyagi szempontból az összes rendre nézve, mely épen azért a parallel osztályok elve mellett a belzavart ki nem kerülheti.

Mindebből világos, hogy esetleges rendetlenségeket a szerzetesrendek szervezetével ép oly kevésbé lehet kiegyeztetni, mint bizonyos határozott korlátok közt fölállított alapítványokat korlátlan köteleességek teljesítésére kötelezni.

Ilyesmire egy szerzetesrend sem vállalkozhatik, és ha vállalkoznék is, a vállalatnak meg nem felelhetne.

A tanító-rendek főnökei rendtársaikkal együtt nagyra becsülik az apostoli király ö fölségének és a magyar nemzetnek bizalmát, melyet irányukban tanusítottak akkor, midőn a hazai szép-reményű ifjuság oly nagy részét nevelői és oktatói ügyességek- és hűségökre bízni méltóztattak, és épen ezért örömmel foglalnának több tért új tanintézetek alapítása és tisztán meghatározott köteleességek mellett; de a párhuzamos osztályok elvét elfogadni nem képesek, és ezt őszintén megvallani annál szorosabb köteleességnek ismerik, minél nagyobb tisztelettel viseltetnek a magyar nemzet, annak koronás királya, a magyar kormány és a nagyérdemű törvényhozó testület iránt, melyhez bizalommal folyamodnak, hogy a fönnbbi szövegmódosítást a középtanodai törvényjavaslat számára elfogadni méltóztassék.

A 31. §-ban a tanintézeti helyiségek meghatározott kellékeit csak helyeselni tudjuk; de a tanító rendek főnökei nem hagyhatják itt említetlenül azon körülményt, hogy a törvény ezen §-ából nem tűnik ki, *kik terhel az átépítési, idomítási, vagy újjáépítési köteleesség.*

A tanító rendek épületeiket *jobbára* a tanulmányi alaptól vették át és pedig tulajdon czímmel, és föntartási kötelezettséggel, vagy, mint a kegyesrendiek, házaik és gymnasiumaik nagy részét egyes főpapok, úri családok, városok nagylelkű alapítása- és adományából. Mindez *szerződés* folytán történt; ezen szerződés értelmében *ők nem kötelezhetők arra, hogy a régi épületeket az új tantervhez idomítsák, vagy épen új épületeket emeljenek* és ezt a törvénybe bele kellene illeszteni, nehogy a hallgatag törvény szövegéből az ellenkezőt olvassák azok, akiknek érdekökben fekszik.

Kivánatos, hogy ezen szempontból e §. következő szavakkal megtoldassék :

Módosítás : *„Erről gondoskodni azoknak kötelessége, kiket az alapító oklevelek vagy szerződések köteleznek.“*

*A 36. §-ból e szavak „s ugyancsak a minis-
ter által kijelelt még legalább egy vizsgáló
biztos közreműködése mellett“ törlése ajáltatik.*

Indokolás :

A második és talán harmadik biztos megjelenése a főigazgató mellett nem helyeselhető, mert legalább is a főigazgató iránti bizalmatlanságnak tanúja. A minister úrnak hatalmában áll a főigazgatót megválasztani; válaszszon oly férfit, kiben joggal megbizhatik, nehogy, midőn ellenében új kormánybiztost állít, nemcsak a főigazgatónak, hanem önmagának tekintélyét veszélyeztesse.

Az 58. §. 2. kikezdése azt kívánja, hogy a ki a közép-tanodai tanárságra képesíttetni akar, igazolni tartozik :

„hogy a tanodai tanfolyam elvégzése után egyetemen, vagy műegyetemen, vagy a jelen törvénynek megfelelő tanárképző tanfolyamon négy éven keresztül tanulta a saját szakjához tartozó tárgyakat.

Módosítás : *Ezen intézkedés a tanító szerzetesrendek irányábantúlszigorú és méltánytalan, a mennyiben a szerzetes papnövéndékek oktatás- és nevelési rendszerét teljesen ignorálja vagy semmibe veszi; azért a §-t a tanító szerzetesrendek érdekében kiegészíttetni kérjük.*

Indokolás :

A tanító szerzetesrendek főnökei mindenekelőtt ünnepélyes vallomást tesznek arról, hogy a tanárképesítő vizsgáltól nem irtóznak ; mert érzik, hogy a kormánynak úgy mint a nemzetnek garantiát tartoznak adni arra nézve, hogy

a gondjaikra bízott tanintézetekben kellően kiképzett tanerőket alkalmaznak.

Épen ezért a tanítórendek tagjai eddig is törekedtek a képesítő vizsgálatot kiállani és ha nem is mindnyájan, de bizonyosan számosan dicséretes eredménnyel meg is feleltek a várakozásnak.

Azonban a vizsgálatról különálló kérdés az, mely *a készülésre* vonatkozik. Erre nézve a rendfőnökök azt hiszik, hogy kár oly szűkre szabni az ösvényt, melyen a tanárjelöltek céljokhoz eljuthatnak.

A jelen törvényjavaslat *egyetemet, műegyetemet*, vagy saját szabályai szerint szervezett *tanárképezdét* említ; mi mellett a tanító-rendek beléletét, tanulmányi szervezetét és növendékeinek képeztetését teljesen kifelejtí. Pedig a tanító-rendek tagjai egyúttal kath. áldozárok, kik a szerzetesi és papi pályára való készülésben a gymnasiumi tanfolyamon kívül rendesen még öt egész évet töltenek, vagy, ha, mint a kegyesrendnél kevesebbet is, de már a szerzetesi próba-évtől kezdve szakképzett tanárok által a neveléstanban, valamint a tanítás módszerében elméletileg s gyakorlatilag folyton képeztetnek, s minthogy a tanári pályára való készülés az előbbivel együtt kezdődik, világos, hogy a szerzetes növendékek czélszerű vezetés mellett, az anyagi gondoktól menten, minden szükséges eszközzel ellátva, jó tehetség és akarat mellett a tanárképző ösvényen öt év alatt elég messze eljuthatnak, és a jelen törvényjavaslat mégis teljesen ignorálja e tényt, holott azon ifjunak, ki a kívánt tárgyakat más *főiskolában* (?) egy évig *hallgatta*, ezen egy évet is betudja, a miért csak három éves egyetemi tanulásra kötelezi. Mért nem tudatik tehát be a szerzetes tanárjelölteknek is az a 4 év, melyet a theologiai tanfolyam mellett saját tanszakukban való készülésre fordítottak, *ha azonfelül szakszerű tanulmányaikat önálló dolgozatokkal is igazolták?*

Ez volt idáig a gyakorlat, mely mellett számos rendtag nyerte el a tanári oklevelet, és a tanító-rendek főnökei igen óhajtanák, hogy tartassék fönn e gyakorlat, míg a kath. hitfelekezet saját tanárképezdéről nem gondoskodik.

A négy évig tartó egyetemi tanfolyam azon szerzetesekre nézve, kik a theologiai tanfolyam mellett saját szakmájukban is készültek,

1-ör *méltánytalan*, mert a szerzetes áldozárt oda állítja az érettségi vizsgálat alól épen kikerült gymnasista mellé, és a szerzetes tanárjelölteket tényleg 9—10 évig tartó készülésre kárhoztatja, holott a kiképzetésének sokkal kevesebb eszközeivel és garantiáival bíró világi ifjú 4—5 év alatt czélt érhet!

2-or *fölösleges*, mert való, hogy a szerzetes tanárjelölt nem ignorálható készultséget szerezhet készüldésének 4—5 éve alatt.

3-or a mi fő, azon kötelesség, melyet a 4 évig tartó tanfolyam a tanító-rendekre szab, ezekre *összezuzó teherként nehezednék*, melyet *összeroskadás nélkül egy szerzet sem birna huzamosb ideig elviselni*; mert ha a tanító-rendek növendékeit a theologiai tanfolyam után nem alkalmazhatják a gyakorlati téren, hanem további kiképzetés végett még 4 évig tartó egyetemi tanfolyamra küldeni köteleztetnek, akkor a testületben annyival több embert kell eltartaniok, a mennyit a 4 évi theologiai tanfolyam magában foglal; ezen szám nem mindig egyenlő, de van eset, mikor igen jelentékeny, úgy, hogy az egyes rendeknél 20—50-ig emelkedhetik. Ennyit kellene az illető szerzetnek az egyetem székhelyén folyton tartani, ha ily törvénynek megfelelni akarna. Ennyi terhet pedig a jelen viszonyok között egyik sem bír el.

4-er a budapesti igen költséges tanfolyam végeredménye a szerzetes-rendekre nézve *igen kétséges*; mert eltekintve attól, hogy egyik, vagy másik rendtag egészsége a fővárosi légkörrel nem tud megbarátkozni, a fővárosi viszonyok talán még károsabb befolyással vannak az ifju emberek vallás-erkölcsi és papi jellemére! Kétséget nem szenved, hogy a korszellem és a tudományok egyes ágai nem kedvező állást foglaltak el a szerzetesek intézménye és a katolikus hittanok és hitágazatok ellenében, és e nagy hatalommal nem minden lélek bír győzedelmesen megküzdenni.

A tanító szerzetesrendek főnökei tehát komoly okokra

támaszkodniak, midőn a 4 évig tartó, általán kötelező, egyetemi tanfolyam ellen szót emelnek.

Ezzel azonban nem akarják az egyetemeknek a rendtagok általi látogatását végképen kárhozatni, vagy mellőzni. Egyeseket, sőt a több tanintézettel bíró rendek jelentékeny számban, eddig is elküldöttek az egyetemekre és küldeni fognak ezentúl is; de ezekre nézve azon szabadságot kéri, hogy a tanulást az egyetemen ott folytathassák, a hol ez otthon számukra megszakadt, s hogy a képesítő vizsgálatra bocsáttassanak, mihelyt a hézagot, vagy hiányt kipótolták.

A növendékek zöme otthon készülhessen szakavatott vezérek útmutatása mellett, mely intézkedés két irányban igen jótékony hatású, 1-ör ugyanis a szerzetes tanárjelölteket biztosabb és természeteseb ösvényen vezeti az ohajtott célhoz, 2-or a vezéreknek alkalmat nyújt, hogy tanítva folyton tanuljanak és a tudományok terén tekintélyesb állást vív-hassanak ki.

Vajjon árthat-e az a hazai tudományosságna, ha több góczpont képződik a hazában, melyek egymásra buzdítólag, irányítólag, vagy kiegészítőleg hatnak? Mi azt hiszszük, hogy ellenkezőleg a hatás csak jótékony és áldásos lehetne.

Végre köteleességünknek tartjuk a vizsgáló bizottságokra nézve azon mélyen átértett óhajnak kifejezést adni, *vajha* ezeknek alakításánál *a szerzetes, papi és általán* szólva *a katolikus tanárjelöltek vallásos érzülete és meggyöződése gyengéd figyelemben részesítettnek és ne köteleztetnének* oly vizsgáló előtt megjelenni, kinek nézetei és tudományos állításai netalán vallásos meggyöződésökkel homlok-egyenest ellenkeznének, úgy hogy a tanárjelöltek azon veszélynek tétethetnének ki, miszerint *vagy a vizsgáló bizottsági tagnak nem-tetszését és így rossz jegyet provokálnának, vagy saját álláspontjukat, illetőleg vallásos érzelmiüket és meggyöződésüket megtagadni kényszerülnének.*

Ezért nagyon kívánatos volna, hogy a katolikus tanárjelöltek számára addig is, mig ez iránt a hitfelekezet a törvény értelmében nem intézkedik, ha lehet, *az ország herczegprimásának hozzájárulása mellett külön tanárvizsgáló bizottság állíttatnék föl.*

A második észrevétel a vizsgálat tárgyára vonatkozik.

A tudomány bármely ága a végtelenig terjed, és rendszeresen belemerül a föltevések homályos ködébe; világos tehát, hogy ha a tanárképesítő vizsgálat határai lehetőleg világosan ki nem jeleltetnek, a vizsgáló bizottság könnyen túlléphet azon határokon, melyek a gymnasiumot az egyetemtől elválasztják, a tanárjelölt pedig, nem birván magának számot adni az elért határokról, melyek kitűzve nincsenek, könnyen félénkké és bizalmatlanná válik önmaga iránt; mi a vizsgálatra lélektani okoknál fogva sokszor igen rossz befolyással szokott lenni!

Ugyis nagy baj, hogy *a gymnasiumi tanárt az egyetemi tanár ítéli meg.*

Az egyetem célja nem egy és ugyanaz a gymnasium céljával; s áll, hogy a tanár, ki az egyetemi föladatot hiven és ügyesen oldja meg, annál távolabb áll a gymnasiumi tanártól, minél messzebb haladott saját ösvényén. Így megtörténhetik, hogy a gymnasiumi tanárjelöltet a maga álláspontjáról sokkal kisebbnek látja, mint a minő; és elítéli azért, mert nem jutott el oda, a hová jutni nem vala hivatva, sem kötelezve.

E szerint óhajtható, hogy *a tanárjelöltek számára szorosabban kijeleltessék azon anyag, melyet el kell sajátítaniok, hogy a bírálatot kiállhassák.* Ezt legcélszerűbben lehetne elérni oly könyvek szerkesztése által, melyek úgy az egyetemenél, mint azon kívül vezérfonalként alkalmazhatók volnának és minden szeszély vagy zaklató önkénynek útját állanák.

És ezen óhajjal a tanító-rendek főnökei befejezik észrevételeiket, melyekről azt hiszik, hogy a szerzetesrendek életkérdéseivel bensőbb viszonyban állanak, sőt itt-ott a katolikus honpolgárok jogkörét is érintik.

S valamint érzik, hogy ezen észrevételeknél nem szükségűség, hanem őszinte jó akarat és a magas kormány, nem különben a nagytekintű közoktatási bizottság iránti tiszteltteljes bizalom által vezéreltettek: úgy bizalommal re-

ménylik, hogy jóakarató nyilatkozataik óhajtott figyelemben részesülnek és nagyon indokolt kérelmök sem marad teljesítetlenül.

B u d a p e s t, 1881. deczemberhó 17.

Kruesz Krizosztom,
pannonhalmi főapát.

Kaczvinszky Viktor,
jászóvári prépost.

Simon Vincze,
csornai prépost.

Supka Jeromos,
zirczi apát.

Kalmár Endre,
a kegyes-tanítórend főnöke.

